

Fakamatalaga e uiga ki te masaki pulipuli (dementia) mo se fesoasoani

Tuvalu

Fakatalofa atu

Te laupepa tenei i fakamatalaga e mo so se tino tela e manavase e uiga ki te masaki pulipuli (dementia) io me fia iloa loto e uiga ki te puli galogalo. Te fesoasoani e faigofie fua telefoni ki ei. Fano ki te www.alzheimers.org.nz io me telefoni ki te 0800 004 001 mo nisi fakamatalaga mo se fesoasoani.

Se a te maski ko te pulipuli?

Te pulipuli (dementia) se pati e fakaaogā o fakamatala a fakaasiga (mea ko iloa i fakalavelave o te foitino mo te mafaufau) ne mafua i mafuilifuliga me galue pefea a tou faiai. Te masaki o te faiai (Alzheimers disease) se vaega e tasi e lauiloa i te masaki pulipuli.

So se tino e mafai o maua ne te masaki pulipuli. Kafai a tino ko olo o matua, ka lasi foki te avanoaga o maua ne te masaki pulipuli.

Ko fakaasiga masani ko mafuilifuliga o te mafaufau, mafaufauga, amioga, uiga totino, mo te lagona. A fakaasiga konei e gasolo o masei manafai ko lasi a mafuilifuliga o te faiai.

Te pulipuli e kesekese mo tino katoa – mea iloa, kae makini foki pefea a mafuilifuliga konei.

Fakaasiga koi fou

Fakaasiga koi fou o te masaki pulipuli e faigata o iloa. Lasiga o masaki e mafai o fakaasi pela me se masaki pulipuli. Nisi o masaki konei e mafai o fai ke 'lei. Tela la e tāua mo koe o fano o asi i tau tokitā io te koga tausi o te ola'lei manafai koe manavase.

Kafai ko iloa ia koe ko maua ne te masaki pulipuli ko mafai o maua se fesoasoani koi fou te masaki. E mafai o maua se fesoasoani, i fakamatalaga, mo vailakau, kae e isi foki se taimi ke palani.

Te galo o te mafauafau i se taimi toetoe io me galo te mafauafau

E tāua o malamalama me se a te masaki pulipuli io me se ko ia ko te masaki pulipuli. Tatou katoa e puli sāle a mea manafai ko olo o matua. Ko tena uiga ia tatou e 'se maua ne te masaki pulipuli.

A fakaasiga ke faeteete i te puli galogalo pela kae aofia foki:

- Fakamuli fua ko galo te mafauafau tela ko fakalavelave ki galuega o te olaga
- Faigata o fai galuega masani pela mo te kuka o meakai io me ko te 'togiga o pili
- Fakalavelave o faipati i te 'gana
- Ko teka ifo io me ko se 'lei te fakamasinoga
- Mafulifuliga o te lagona mo amioga pela ko faigofie kae vave o kaitaua i tulaga fou

Foliga o te masaki pulipuli

E lua a foliga lauiloa o te masaki pulipuli ko te:

- **Masaki o te faiai**

Tenei te foliga lauiloa o te masaki pulipuli. E tokolua-i-te tokotolu o tino e maua ne te masaki pulipuli e maua foki ne te masaki o te faiai. Mafulifuliga e matea i te faiai e aofia i ei ko fano o foliki kae lasi te faopoopoga o polotini (mea pala mo numinumiga).

- **Te masaki Poloka kae Pulipuli**

Ko te lua o foliga lauiloa o te masaki pulipuli. E mafua ona e se lava toto ki te faiai. A fakaasiga e mafai o kamata fakapoi mai tua ifo o te mate feitutasi io me fano malielie te masaki i alaga toto o mase.

Kāiga e isi se sokoga ki te masaki pulipuli

Nisi foliga o te puli galogalo e mafai o isi se sokoga ki kāiga. Kati e tokotasi-ite-tokotolu o tino mo te masaki o te faiai (Alzheimers disease) e isi ne kāiga pili ko maua io me ne maua (matua, taina, io tuagane) ne te puli galogalo. Te puli galogalo e se ko ia se masaki o te kāiga kae ko te lasiga o tino e seai se sokoga ki sologa o te kāiga.

Kafai e isi ne manavasega e uiga ki tala fakasolopito o te kāiga i te puli galogalo, faipati ki tau tokitā. Lasiga o masaki kola e mafai o faka'lei e mafai o galo te mafauafau i se taimi toetoe, e 'segi, kae puli galogalo foki.

Fakamatalaga mo fesoasoani

Kafai koe e manavase ia koe, io me se tino e iloa ne koe, e mafai o maua ne te masaki pulipuli, faipati ki tau tokitā io me ki tau koga tausi o te ola'lei.

Kafai ko iloa ne koe ia koe e maua ne te masaki pulipuli, e avanoa a fesoasoani. Masaki o te faiai o NZ e uke o lotou fakamatalaga aogā e uiga ki te masaki pulipuli. A fakamatalaga aogā konei e aofia iei fesili e uke kola e fia iloa ne koe.

Te tusi **About Dementia: A guide for people diagnosed with dementia**

(E uiga ki te Masaki Pulipuli: Se tusi fesoasoani mo tino kola ko maua ne latou te masaki pulipuli) e fakatoka a fakamatalaga i:

- Se a te masaki pulipuli
- Ko fakaasiga ke fakaeteete me ko maua te masaki
- Ola'lei o te faiai mo te fakafolikiga o te fakamataku
- Vaega o fesoasoani e avanoa
- Palani fano ki mua

Translation

Te Pūtahi Whakawhiti Reo | The Translation Service
Te Tari Taiwhenua | Department of Internal Affairs

Translation Review

Centre for Pacific Languages

Te pepa fakamatala tenei se fakatokaga fua i fakamatalaga toetoe kae se sui ne ia a fakamatalaga mo fautuaga o tino poto. So se tino e maua ne te masaki pulipuli io me galo te mafaufau (e aofia i ei kāiga mo nisi tino kola e fesoasoani) e 'tau o 'salasala ki fautuaga o tino poto e uiga ki tulaga totino o latou. Masaki o te Faiai i Niu Sila e se panaki mo mea 'se io me ko tusiga seki aofia i te lomiga tenei, i te ikuga o te se fakamaoni io me se a foki. Te pepa fakamatala tenei ne fakatoka i te 2023.

Fano ki te **www.alzheimers.org.nz** io me telefoni ki te **0800 004 001** mo nisi fakamatalaga mo se fesoasoani.